

Біляєва В. Ю.

*аспірант кафедри банківської справи,
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця
(Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВОГО ІНЖИНІРИНГУ В ЕКОНОМІЧНІЙ ТА ФІНАНСОВІЙ СФЕРАХ

Глобалізація світового фінансового ринку, активізація міжнародних господарських зв'язків, ускладнення форм та підвищення ризикованості фінансових операцій є тенденціями, що характеризують сучасний стан міжнародної фінансової системи. Перманентний розвиток фінансових відносин потребує від усіх суб'єктів, які приймають в них участь, зокрема банківських установ, швидкої реакції на зміни умов їх діяльності з метою збалансування доходності та ризикованості фінансових операцій, структурування грошових потоків та формування конкурентних переваг у довгостроковій перспективі. Ці тенденції актуалізують питання щодо модернізації існуючих схем здійснення фінансових угод за допомогою створення та запровадження інноваційних фінансових інструментів та технологій у рамках фінансового інжинірингу.

Питанням дослідження сутності фінансового інжинірингу присвячено багато праць провідних зарубіжних вчених – теоретиків та практиків – представників фундаментальної фінансової науки, таких як А. А. Аюпов, Т. Бедер, Дж. Бірдж, М. Блосс, З. Боді, З.О. Воробйова, К. Зопоунідіс, О. В. Іванова, Х. Іба, Ю.І. Капелінський, Ю. Люу, Дж. Маршалл, М. Танігучі, П. Туфано, Дж. Фабоцці, Р. Ферг'юсон, Дж.Фіннерті, А. Хода. У наукових роботах таких вітчизняних науковців, як О. М. Сохацька, О. В. Абакуменко, О. А. Іванилова, І. В. Котькалова-Литвин, А. Ф. Баторшина, А. В. Нікітін, Т. А. Медвідь також розглянуто окремі аспекти застосування фінансового інжинірингу на практиці. Незважаючи на велику кількість досліджень, в яких розкрито теоретичні аспекти використання фінансового інжинірингу в економіці у цілому та у фінансовій сфері зокрема, питання, конкретні напрями та особливості його використання у практичній діяльності економічних агентів потребують уточнення.

Розвиток фінансового інжинірингу почався з ринку похідних фінансових інструментів та значним чином сприяв трансформації останнього. На початковій стадії еволюції фінансового інжинірингу головним завданням економічних агентів було управління ризиками, пов'язаними із інвестиційно-інноваційною діяльністю за допомогою складних інноваційних фінансових продуктів, більшість з яких набула фундаментального значення. Відтак, як зазначає Т. Бедер [1], серед головних досягнень цього періоду слід відзначити формування значного теоретичного підґрунтя фінансового інжинірингу як науки (модель оцінки фінансових активів (САРМ), модель ціноутворення опціонів Блека-Шоулза, практичне використання дюрації Маколея тощо) та практичного

досвіду впровадження останнього у вигляді цілого набору інновацій обмінного типу; різноманітних форм стратегій на основі дюрації та імунізації, нових методів оцінювання ризиків тощо. Найважливішим результатом активізації інноваційної діяльності у цей період була зміна пріоритетів діяльності фінансових установ з посередництва на ринку капіталів на посередництво у сфері управління ризиками.

Нова хвиля фінансової кризи, розгортання якої відбулося на початку XXI століття, була частково спровокована, як вважають дослідники, появою великої кількості похідних та структурованих фінансових інструментів та сприяла переходу фінансового інжинірингу на нову стадію розвитку, особливістю якої було розширення його сфери та переорієнтація його засобів на управління системними ризиками економічних агентів (так званий Enterprise risk management).

Масове банкрутство провідних фінансових установ світу, погіршення індикаторів фондових ринків у глобальному масштабі та неконтрольовані зміни валютних курсів сприяли розвитку інноваційних підходів до аналізу ризиків фінансових установ – стрес-тестування, методик VaR, імітаційного моделювання, які й сьогодні застосовуються у найкращих програмах з ризик-менеджменту. Посилення ролі міжнародних фінансових установ у часи нестабільності обумовило використання засобів фінансового інжинірингу й для вирішення завдань на макрорівні. Головними досягненнями у означений період було розроблення системи макропруденційних показників для оцінки фінансових систем та індикаторів фінансової стійкості.

Починаючи з 2007 р., фінансовий інжиніринг увійшов у стадію раціоналізації, що було спричинено необхідністю стримання його вибухового зростання у період експансіоністської грошово-кредитної і фіскальної політики в поєднанні з істотною дерегуляцією ринків капіталу і фінансових фірм. Орієнтація фінансових та нефінансових установ на досягнення збалансованості між ризиком та прибутковістю за рахунок фінансових інструментів була змінена на проактивне управління системними ризиками, сутність якого полягає у переосмисленні наявних підходів, процедур та політик управління специфічними та системними ризиками та реінжинірингу існуючих бізнес-процесів. На фоні широкого використання інновацій у фінансовій сфері спостерігається поява універсальних фінансових установ, які ефективно комбінують у собі риси традиційних та альтернативних менеджерів з управління шляхом проведення ребрендингу їх діяльності.

Дослідивши історію розвитку фінансового інжинірингу у світі, було встановлено, що разом із зміною еволюційних стадій фінансового інжинірингу відбувалось переосмислення його сутності. На ранніх стадіях діяльність з фінансового інжинірингу зводилась до конструювання похідних фінансових інструментів для мінімізації специфічних ризиків діяльності економічних агентів та створення фінансових інструментів для регулювання системи ризиків у подальші роки, проте наразі сфера застосування фінансового інжинірингу, його засоби та завдання постійно розширюються та оновлюються.

З огляду на відносно недовгий час існування фінансового інжинірингу, єдина концепція та термінологія цього напрямку є недостатньо сформованими. Варіативність визначень фінансового інжинірингу зумовлює поширеність його використання у різних сферах.

Огляд літературних джерел дав змогу визначити такі напрями впровадження фінансового інжинірингу: ринок деривативів, фондовий ринок, корпоративні фінанси, банківська діяльність.

З огляду на те, що фінансовий інжиніринг зародився саме на ринку похідних цінних паперів, більшість вчених, зокрема зарубіжних, асоціюють фінансовий інжиніринг із діяльністю щодо конструювання та практичного використання деривативів. Згідно із визначенням А. В. Нікітіна [2, с. 112] фінансовий інжиніринг - це наука про процес трансформації ризиків економічного суб'єкта за допомогою похідних фінансових інструментів та їх комбінації. У загальному вигляді роль фінансового інжинірингу на ринку деривативів зводиться до виконання таких функцій: перерозподіл ризиків для максимізації прибутку; отримання додаткових доходів від арбітражних операцій; досягнення бажаного рівня ліквідності; пошук додаткових джерел фінансування; перерозподіл інформації; створення фіктивного капіталу.

Ще однією сферою застосування фінансового інжинірингу є фондовий ринок. З огляду на те, що світовий фондовий ринок в основному представлений облігаціями та акціями, то саме ці цінні папери є об'єктом фінансового інжинірингу. Як зазначає В. А. Єфремов [3], використання інструментів фінансового інжинірингу на фондовому ринку у більшій мірі спрямовано на створення таких видів облігацій, які б задовольняли специфічні інтереси емітентів та інвесторів шляхом найкращої комбінації власних параметрів: ризику, доходності, ліквідності. Найпоширенішим видом фінансових інновацій на ринку деривативів та фондовому ринку є продуктивні фінансові інновації. Слід зауважити, що надмірне використання засобів фінансового інжинірингу у процесі створення нових фінансових інструментів може призвести до падіння попиту на ці фінансові інструменти через надмірне ускладнення їх структури.

Різноманітність функцій та широкі можливості фінансового інжинірингу стимулюють економічних агентів до впровадження його інструментів й у інші сфери, зокрема фінанси корпорацій та банківську діяльність. Наразі науковці по-різному розуміють роль та функції фінансового інжинірингу у діяльності підприємств. Відтак, Н. П. Баринькіна у науковій праці [4] стверджує, що фінансовий інжиніринг – це комерційний процес створення інновації (товару, проекту, контракту, послуги, продукту, технології, інструменту, стратегії) з метою досягнення позитивного економічного і фінансового результату суб'єктами економічних відносин незалежно від організаційно-правової форми і сфери діяльності. Автор у цьому визначенні фінансового інжинірингу наголошує, що його роль на підприємстві зводиться до забезпечення максимізації прибутку. Роль, яку відіграє фінансовий інжиніринг у діяльності підприємства, зводиться до розроблення інноваційних фінансових інструментів, технологій та моделей бізнес-процесів на підприємстві, спрямованих на вирішення різноманітних завдань: пошук джерел залучення капіталу,

фінансування реальних, нематеріальних та фінансових активів, оцінювання інвестиційних проектів, формування бажаних грошових потоків.

Історично піонерами у сфері створення фінансових інновацій були фінансові установи: інвестиційні банки, страхові компанії та інші фінансові інституції. З огляду на це, фінансові інновації набули значного поширення й у діяльності фінансово-кредитних корпорацій у вигляді банківського фінансового інжинірингу. Як вважають дослідники, фінансовий інжиніринг у банку зводиться до фінансового забезпечення клієнта з використанням різних банківських продуктів та технологій. А. В. Удовікін [5], наприклад, вважає, що сутність фінансового інжинірингу у банку полягає у створенні інноваційних банківських продуктів і послуг, які застосовуються банками для перерозподілу фінансових ресурсів, ризиків, ліквідності, прибутковості та інформації відповідно до власних інтересів, специфічних потреб контрагентів і змін в макро- і мікросередовищі банку.

Відтак, опрацювання наукової літератури з цієї тематики дозволило дійти висновку, що основними сферами використання фінансового інжинірингу є: ринок деривативів, фондовий ринок, корпоративні фінанси та банківська діяльність. Щодо використання фінансового інжинірингу у банківській сфері, можна сказати, що головною метою застосування його засобів є вирішення фінансових проблем банку. Беручи до уваги той факт, що досягнення фінансової стійкості є однією з найактуальніших проблем вітчизняної банківської системи сьогодні, впровадження засобів фінансового інжинірингу у практику вітчизняних банків сприятиме зміцненню їх фінансової стійкості та підвищенню рівня їх мобільності та маневреності.

Список використаних джерел

1. Beder T. Financial engineering: the evolution of a profession / T. Beder, C. Marshall. - New York: - John Wiley & Sons, 2011. - 616 p.
2. Нікітін А. В. Перспективи використання інструментів фінансового інжинірингу на банківському ринку України / А. В. Нікітін // Фінанси, облік і аудит. Збірник наукових праць, випуск 19, - К.:КНЕУ, 2012 р. – с. 111-119.
3. Ефремов В. А. Финансовый инжиниринг на облигационном рынке / В. А. Ефремов // Научная сессия ТУСУР - 2010. Ч. 5. - Томск.: В - спектр, 2009. - С. 121 - 123.
4. Барынькина Н. П. Эволюция понятия финансового инжиниринга в финансовой науке / Н. П. Барынькина // Вопросы экономики и права. - 2011. - № 6. - С. 101 – 107.
5. Удовикин А. В. Теоретические основы финансового инжиниринга / А. В. Удовикин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.ekportal.ru/page-id-913.html